

Модел за изследване на свързващата роля на референтността при лексикални повторения

Елена Тарашева

Лексикалните повторения се използват широко при автоматичната обработка на естествен език. Чрез тях се определя структурата на текста (например, Окумура 2002, Ангемайер 2001, Елман и Тейт 2000, Крушков 2002 и други), съставят се автоматично кратки обобщения на съдържанието (например, в Оливейра и други 2002, Богурев и Неф 2000) и други операции. Като теоретична обосновка за използването им се сочи кохезията – съвкупност от граматични и лексикални средства за изграждане на свързаност в текста. Както показва практиката обаче, механизмът на кохезивната връзка, изградена чрез повторение, все още не е намерил изчерпателно обяснение.

Ако е вярно, че повтарянето на лексеми осигурява кохезията на текста чрез “историята” на предходните употреби, която пренася комбинаторното обкръжение и контекста на предишните появи - Халидей и Хейзън (1976:289) - долните две изречения пренасят в текста две различни “истории” на повторената лексема *време*:

Странен беше изборът на време за това посещение - официален светски празник: 6-ти септември, ден на Съединението, "най-пловдивският ден" в календара.

Българската Православна Църква навлиза в ново време на въздигане.

Дали се създава свързаност чрез това повторение, теорията на Халидей и Хейзън не дава отговор. Хоуи (1991) отбелязва, че някои повторения са случайни и трябва да бъдат изолирани преди да се установят така наречените мрежи от повторения, чрез които той анализира структурата на текста. Думи като *man, people, stuff* (op.cit. pp. 69-70) представляват лексика, десемантизирана поради широкото си значение и честа употреба и нямат свързваща функция. Вероятно *време* трябва да се причисли към тази група, но Хоуи дава само примери за такава лексика, без обяснение, което да се приложи към материал от друг език. В работата си той разработва схеми за установяване дали връзката между лексеми е случайна или не и те включват лексикални отношения като синонимия, антонимия, деривативи и контекстуални синоними. Схемите, които действат в рамките на парадигмата на една лексема обаче в крайна сметка се свеждат до кореферентност, а това поставя лексикалните връзки в зависимост от граматичните. Тази неточна, според повечето изследователи, представа се дължи на това, че Хоуи съсредоточава търсенията си в установяването на мрежи повторения, а не в обясняване кое свързва чрез повтарянето. Морис и Хърст (1991) мотивират свързаността чрез принадлежността на лексемите към един от шестте семантични класа и групите, обособени в рамките на всеки клас в речник от типа тезаурус. Според този модел, двете употреби в горния пример биха се определили като принадлежащи към различни групи, макар в рамките на един клас, което класифицира повторението като случайно. Морис и

Хърст обаче също фокусира върху автоматизиране на търсенето, а не езиковедско обяснение за връзките.

Различните теории за кохезията избягват въпроса защо повторението на лексика в изреченията:

пример 1

There is a boy climbing that tree.

Едно момче се катери по онова дърво.

Those boys are always getting into mischief.

Тези момчета непрестанно правят бели. (преводът – мой Е.Т.)

в примера на Халидей и Хейзън е свързващо, а повторението на същите лексеми в други изречения, например:

пример 2

There is a boy climbing that tree.

Едно момче се катери по онова дърво.

I saw those boys yesterday.

Видях тези момчета вчера. (преводът – мой Е.Т.)

създава проблематична – може би случайна - връзка.

Обясняването на механизма, по който действат връзките чрез повтаряне на лексеми, трябва да бъде търсено чрез разглеждане както на формата, така и на референтността на повторенията. Тази статия представя модел, който се стреми да отчете и двата фактора.

Халидей и Хейзън (1985:82) разграничават 2 вида лексикални връзки. Връзките от първата група класифицират обектите като представители на естествен клас, назован с едно съществително име и се наричат **ко-класификация**. Примери за ко-класификация представляват връзките на първото изречение с всяко от следващите:

пример 3

There is a boy climbing that tree.

Едно момче се катери по онова дърво.

The boy is going to fall if he doesn't take care.

Момчето ще падне, ако не внимава.

Those boys are always getting into mischief.

Тези момчета непрестанно правят бели.

And there's another boy standing underneath.

А друго момче стои под дървото.

Most boys love climbing trees.

Повечето момчета обичат да се катерят по дърветата.

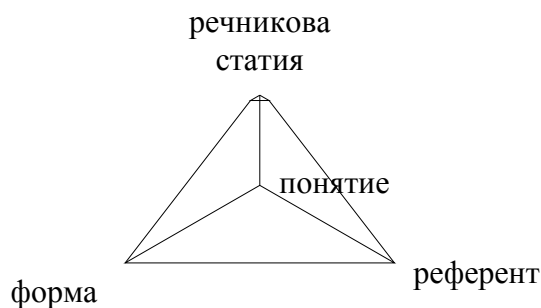
При втория тип връзки, наречени **ко-екстензивни**, съществува съвпадение между референтите, назовавани със съответните единици. Езиковите средства, с които се

осъществява такава връзка са синонимия, хипонимия или меронимия. Така, референтното множество на две синонимни лексеми, като *автор* и *писател* съдържа припокриване, в рамките на което попадат ко-екстензивните термини.

Става ясно, че за изясняване на същността на лексикалните връзки Халидей и Хейзън използват представата за думите като назоваващи комплекси в най-ранния вид на отношението - *vox-part* и референт, където *vox-part*, реализиран чрез съществително име, има свойството да назовава класове обекти, обединени от мисловната категория *понятие* (Лайънз 1968:404).

При кокласификацията, както става ясно от пример 3, референтността на фразите играе важна роля. Формата е съществен маркер на референтността, но не еднозначен. Затова анализът на средствата за ко-класификация е непълен без да включва както формата, така и референтността. Моделът на речниковите статии от генеративната граматика дава възможност за обективизирано изследване на компонентите на връзката – форма, понятие и референт – независимо от известна еkleктичност в подхода, тъй като повторенията не са обект на разглеждане в генеративистиката.

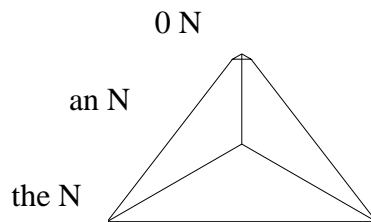
Компонентите на лексикона се представят не от семиотичния триъгълник **дума** (в най-общ смисъл) – **понятие** – **референт**, а от пирамида.

фиг. 1

Върхът **речникова статия** (представен тук според модела на работещите в областта на компютърния анализ ван Дайк, редактор 1985:90) е дума или идиом от даден естествен език в писмена форма, на която са присъщи: (1) фонетична репрезентация, (2) описание на регистрите, в които тя може да участва и за нивата, където езиковата единица функционира като специализиран термин, (3) списък от други лексеми, които в даден регистър или технически жаргон могат да бъдат синонимни или антонимни отношения с тази езикова единица и (4) идиоматични отношения. Тези познания за лексемата са необходими за включването ѝ в речта, както и за разбирането ѝ от комуниканта. Така статията принадлежи на езиковата система, *langue* преди да бъде включена в действително изказване *parole*. Тя означава потенциала на речниковото значение на думата преди активната намеса на ползвателя на речта.

Вторият връх, **форма**, се характеризира с фонологична репрезентация, синтактична категория от естествения език и семантична категоризация. Във всяка конкретна употреба, лексемата е представена чрез своята форма, с една от възможностите в парадигмата: единствено или множествено число, определена или неопределена, в зависимост от намеренията на говорещия и според изискванията на езиковата система. Ако по рамото от върха **статия** до върха **форма** се разположат последователно възможните форми, всяка употреба би заела определено място според членуването си и така пирамидите на две повторения на една лексема, съвпадащи във върха **статия** могат да се съпоставят във визуално представяне. Тъй като членната морфема е дискретна единица в английския език, ще използвам примери от английски.

фигура 2

Например, анафората ще се изобрази със смъкване надолу по рамото от върха **статия** към върха **форма**, а останалите върхове ще останат на място, тъй като са непроменени (поради кореферентността на анафората).

Третият връх - **понятие** (интензия, смисъл) се определя като сбор от общодостъпната, неспециализирана представа за обекта и специализираното знание, чието формализиране става чрез семантичен метаезик. Тъй като тук формата се използва включена в конкретно изказване, нищо не ограничава обхвата и сложността на референтните функции, с които един говорещ може да назове обекти от действителността – той може да измести смисъла или напълно да го подмени, поради грешка, незнание или друга причина (Нанберг 1978:6).

Четвъртият връх е **референтът**. Моделът на генеративистиката разглежда референтното множество на обекта като фактор, определящ смисъла на лексемата. В тази си роля, то се явява в своята абстрактна цялост. Включването на лексемата в конкретно изказване обаче неминуемо структурира това множество по определен начин. В настоящия модел идентифицирането се представя в едно от двете възможни пространства: генеричното или пространствено-времето. Така подчертаните определени форми в изреченията:

пример 4

А. Конят е домашно животно.

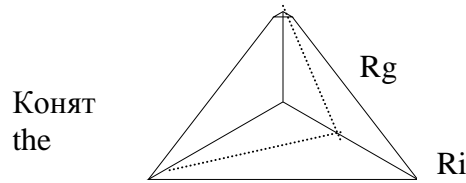
Б. Конят ритна стопанина си.

А. The horse is a domestic animal.

Б. The horse kicked its owner.

ще бъдат отразени като един представител на референтното множество в генеричното пространство в изречение А. на двата езика и като един представител

в пространствено-времето измерение – в изречение Б. Пирамидите на двете употреби ще съвпадат във върховете **статия**, **форма** и **интензия**, но ще се различават във върха референтно множество.

фигура 3

С пунктирна линия на фигура 3 е показано представянето на изреченията А. от пример 4, където точката Rg представлява идентифициране в генеричното пространство. Изреченията Б. са представени с плътна линия, а точката Ri означава идентифициране в специфичното пространство.

Възможни са два подхода към използване на модела за анализ на лексикалната свързаност: (1) да се установят теоретично възможните комбинации от фактори и да се търсят реализациите им в текст; или (2) да се анализират прояви на връзки в текстове. Представянето на членната система в английски език, възприето в настоящия модел предполага 9 възможни комбинации при повторение в единствено число и още толкова за парадигмата в множествено число. Добавянето на двете възможности за референтност допълнително увеличава бройката. Затова, като по-реалистичен и икономичен подход, тук ще бъде предпочетен начинът за установяване на типа връзки чрез корпус.

Електронният архив на ИБЕ при БАН и инструментите за автоматизирана обработка, описани в Стамболиева (1996) дават възможност за лесно установяване и анализ на повторенията на лексеми в текст. След като се класират повторените лексеми по честотност и се премахнат служебните думи и, на този етап – глаголите, числителните и прилагателните имена, следва определяне на референтността на всяка употреба в езиковия контекст. Върху пирамидата се отразява формата, референтността, и понятието за всяка употреба. След това пирамидите на повторените лексеми се налагат една върху друга, за да се установи кои върхове съвпадат и кои се променят. Наложените пирамиди очертават типове връзки, реализирани между повторените форми на една лексема. Изходната хипотеза е, че ще се достигне до краен брой типове, за които да се търси повторимост в използвания тук и в други текстове. Очаква се също, че всеки тип връзка ще се характеризира със сродни функции в текста.

В разказа на О Хенри “Последният лист”, най-често повтаряните съществителни нарицателни имена са:

leaf лист13
 doctor доктор 9.
 ivy бръшлян9.
 vine лоза7.
 chance шанс 7.
 day ден6.
 eyes очи6.
 man мъж6.
 window
 прозорец6.
 brick тухла5.
 night нощ5.
 wind вятър5.
 art изкуство 4.

broth бульон 4.
 drawing рисунка
 4.
 light светлина 4.
 mind съзнание4.
 morning
 сутрин4.
 pneumonia
 пневмония4.
 room стая4.
 shade щора 4.
 side страна4.
 wall стена4.
 way път4.

artists
 художници3.
 colony
 колония3.
 dot точка3.
 feet крака3.
 masterpiece
 шедьовър3.
 model модел 3.
 people хора3.
 places места3.
 street улица3.
 studio студио3.

Най-съществената за повествованието лексема – leaf, лист - се повтаря не само по-често от останалите, но и в по-разнообразни форми: неопределени и определени форми, за единствено и множествено число.

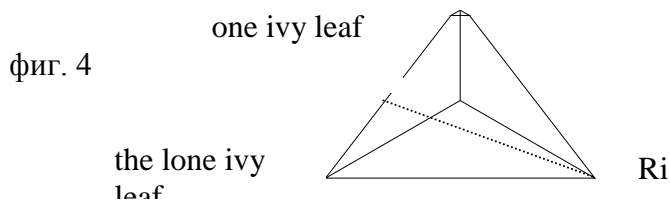
В двойката изречения:

*But Lo! after the beating rain and fierce gusts of wind that had endured through
 Но виж ти! след биещия дъжд и свирепите пориви на вятъра, които бяха
 продължили
 the lifelong night, there yet stood out against the brick wall one ivy leaf.
 през дългата нощ, все още стоеше срещу тухлената стена един бръшлянов
 лист.*

*The day wore away, and even through the twilight they could see the lone ivy leaf
 Денят си отиде и дори в сумрака те виждаха самотния бръшлянов лист,
 clinging to its stem against the wall.
 който се крепеше на стеблото си до стената.
 (преводът на всички примери е мой Е.Т., с цел максимално запазване на
 формата от оригинала)*

връзката е анафорична по своя характер. Чрез нея се представя развитието на обекта във времето. Добавеното определение описва промяната в отношението към него, което е цел на литературния текст.

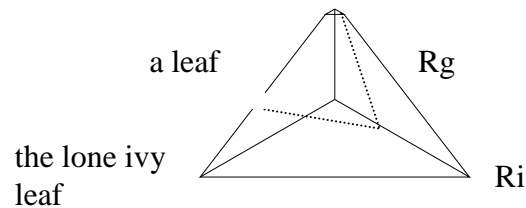
Тази връзка се представя по следния начин чрез пирамидата:

Различен тип връзка се реализира при промяна във формата и референцията:

The day wore away, and even through the twilight they could see the lone ivy leaf
Денят си отиде и дори в сумрака те виждаха самотния бръшлянов лист,
clinging to its stem against the wall.
който се крепеше на стеблото си до стената.

She told him of Johnsy's fancy, and how she feared she would, indeed light and
Тя му разказа за фантазиите на Джонси и как тя се страхуваше, наистина
лека и
fragile as a leaf herself, float away, when her slight hold upon the world grew
крехка като лист, че самата тя ще отлети, когато силите и да се държи за
света отслабнат.
weaker.

фиг. 5

Връзката между обект, идентифициран в генеричното и пространствено-времето измерение осъществява литературното средство *сравнение*.

Идентифицирано назоваване на група и генерично представяне, осъществено в изреченията:

The cold breath of autumn had stricken its leaves from the vine until its skeleton
Студеният полъх на есента беше поразил неговите листа, докато скелетът на
branches clung, almost bare, to the crumbling bricks.
клоните се крепеше, почти оголен, на ронещите се тухли.

"What have old ivy leaves to do with your getting well?"
Какво общо имат стари бръшлянови листа с твоето оздравяване?

осъществява обобщено разсъждение за идентифицирана група обекти.

Връзката се отличава от предходния случай по формата на имената. При представяне чрез една позиция за всички генерични имена, пирамидата би изразила съотношение, подобно на това във фигура 5. Дали разликата във върха **форма** - генерично име с нулев член в множествено число и генерично име с неопределителен член в единствено число - се свързва предимно с разлика във

функциите и налага ли се установяване на различни позиции за различните видове генерични имена, предстои да се установи.

Връзката между обекти, идентифицирани в генеричното пространство, както в случая:

*She told him of Johnsy's fancy, and how she feared she would, indeed light and
Тя му разказа за фантазиите на Джонси и как тя се страхуваше, наистина
лека и
fragile as a leaf herself, float away, when her slight hold upon the world grew
крехка като лист, че самата тя ще отлети, когато силите и да се държи за
света отслабнат.
weaker.
"What have old ivy leaves to do with your getting well?"
Какво общо имат стари бръшлянови листа с твоето оздравяване?*

очевидно изисква разчленяването на типа идентификация в рамките на генеричността.

В обобщение, за ключовата дума в текста се установяват типове връзки, които изпълняват различни функции в зависимост от това дали се променя типа референтност или не. При анафоричната пирамида, където се идентифицира в пространството и времето, типът референтност остава непроменен. Тази връзка служи за описване на промените в обекта. Референтна промяната беше показана в два варианта: (2) определена референтна – неопределена генерична в рамките на сравнение и (3) определена референтна множествена – неопределена множествена генерична за разсъждение.

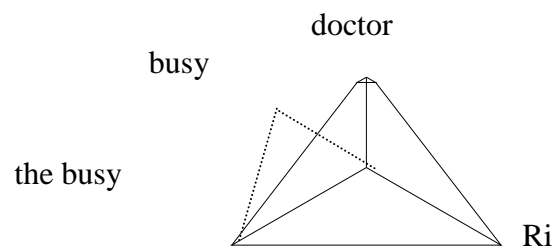
При повторението на *doctor* преобладава преназоваване на идентифициран обект с определена фраза и с добавяне или изпускане на определения, свързани с развитието на действието.

One morning the busy doctor invited Sue into the hallway with a shaggy, gray eyebrow.

Една сутрин забързаният доктор покани Сю в коридора с разрошени, сиви вежди.

"Well, it is the weakness, then," said the doctor.

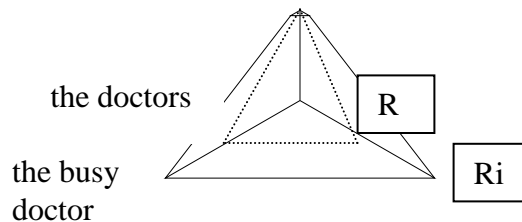
Да, причината е слабостта, тогава, каза докторът.

Лекарят е второстепенна фигура в повествованието, ролята му е да информира за здравословното състояние на героинята. За самия него не научаваме нищо. Затова се преназовава с определени, корелативни фрази.

Един случай илюстрира връзка между генерична група и идентифициран представител. Чрез нея се прави твърдение за групата, а след това - за неин идентифициран представител.

*In November a cold, unseen stranger, whom the doctors called *Pneumonia*,
През ноември един студен, невидим непознат, когото докторите наричаха
Пневмония,
stalked about the colony, touching one here and there with his icy fingers.
бродеше из колонията, като докосваше тук – един, там – друг с ледени
пръсти.
*One morning the busy doctor invited Sue into the hallway with a shaggy, gray
eyebrow.*
Една сутрин забързаният доктор покани Сю в коридора с разрошени, сиви
вежди.*

фиг. 7.

С това докторът се въвежда в повествованието като ананимен представител на групата.

Подобни връзки се осъществяват чрез повторението на *window*. Като второстепенен участник в действието, името се явява предимно идентифицирано и преназовано с определена фраза. Единственото изключение е употребата в множествено число, където прозорците в квартала се въвеждат като генерично назовано множество.

*So, to quaint old Greenwich Village the art people soon came prowling, hunting
Така, към чудатия стар Гринич Вилидж хората на изкуството скоро
надойдоха, на лов
for north windows and eighteenth-century gables and Dutch attics and low
за северни прозорци и сводове от XVIII век и холандски тавани и ниски
rents.
наеми.*

In there they peered out the window fearfully at the ivy vine.

От вътре те надничаха през прозореца със страх към бръшляна.

Това генерично име е с нулев член – вероятно поради неререферентния характер след глагола *hunt for*.

Тъй като и двата разгледани дотук второстепенни участника в действието – *window* и *doctor* – се въвеждат като множествени генерични групи и след това – като идентифицирани обекти, може да се заключи, че това е типичен подход – може би за О Хенри.

Моделът на връзките между повторенията на лексемата *eyes* е еднотипен с този при другите второстепенни участници – преназоваване с определена фраза. Определеността обаче се изразява чрез различна форма в зависимост от гледната точка на описанието:

Johnsy's eyes were open wide.

Очите на Джонси бяха широко отворени.

"You needn't get any more wine," said Johnsy, keeping her eyes fixed on the window.

Няма нужда да носиш повече вино, каза Джонси, без да откъсва очите си от прозореца.

"Tell me as soon as you have finished," said Johnsy, closing her eyes, and lying

Каж ми веднага щом свършиш, каза Джонси, като затвори очите си и лежеше

white and still as a fallen statue.

бяла и неподвижна, като паднала статуя.

Вероятно това налага разчленяване по оста на определеността, за да се обособят позиции за показателни и притежателни местоимения като маркери на определеността от различен вид.

Единственият случай на връзка с неопределена фраза, за разлика от предходните второстепенни участници, идва в края на текста. Тя маркира промяна в състоянието:

When Sue awoke from an hour's sleep the next morning, she found Johnsy with

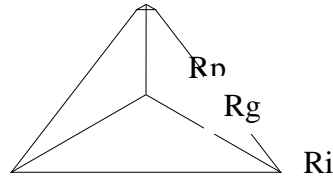
Когато Сю се събуди от едночасов сън на следващата сутрин, тя намери Джонси с

dull, wide-open eyes staring at the drawn green shade.

мътни, широко отворени очи, загледана в спуснатия зелен трансперант.

Неопределената фраза в този случай не идентифицира в генеричното пространство, а характеризира обект. Предикативността очевидно изпълнява функция различна от тази на генеричността. Следва, че прецизното отразяване на референтността изисква

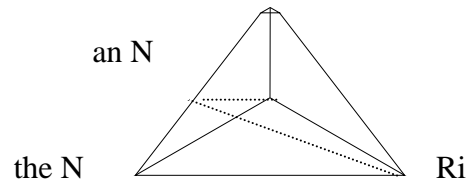
наред с идентификацията в генеричното и пространствено-времето пространство, да се установи върху пирамидата точка за предикативност.

фиг. 8.

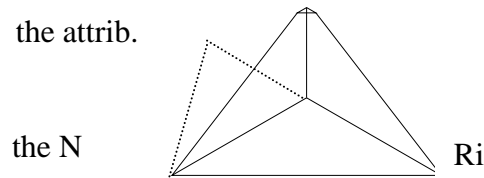
Дотук разгледах най-често повтаряните думи – ключови за текста. Установих, че тези, с които се назовава основен участник в действието осъществяват разнообразни връзки; тези, с които се назовава второстепенен участник, са еднотипни с преобладаващо референтно преназоваване с определена фраза. Представянето с помощта на пирамидата откроява три типа връзки:

- За първия е характерна идентификация, референтна идентичност и промяна в членното маркиране, добавяне и изпускане на определения. Използва се за описване на действия, като прилагателните назовават същността на промяната и отношението на автора или героите към него.

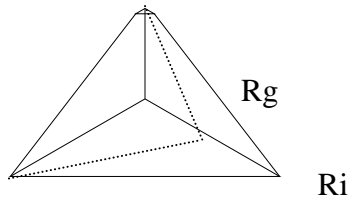
фиг.9

- За втория тип е характерна идентификация, непроменена определена форма, добавяне и изпускане на определения. Чрез такава връзка се поддържа референцията към второстепенни участници в действието.

фиг. 10

- Третият тип включва промяна в идентификацията, със или без промяна във формата. Като варианти на този вид установих: (1) назоваване на група и подемане с индивидуализиран представител при въвеждане на второстепенни участници в повествованието; (2) идентификация в конкретното пространство и генерично назоваване като основа за сравнение или обобщаване; (3) конкретно и предикативно назоваване като описание на промяна в състоянието.

фиг. 11

Приложението на модела показва необходимост от разширяване на възможностите за означаване на типовете референтност, като се диференцира място за предикативните имена, които изпълняват различна роля от тази на генеричните имена. Нееднотипността във функциите на генеричните имена в единствено и множествено число също би следвало да намери място в модела. По отношение на формата, прецизността изисква да се разграничи представянето на различните видове определеност.

При останалите ключови думи повторенията пресъздават моделите, представени по-горе:

And you used to love that vine, so, you naughty girl.

А ти обичаше тази лозница толкова много, ти лошо момиче.

"Vass! " he cried. "Is dere people in de world mit der foolishness to die because

Какво – крещеше той. – Има ли хора на света с глупостта да умрат защото

leafs dey drop off from a confounded vine?

листата падат от една проклета лозница?

Тук моделът на връзка, който илюстрирах като използван за сравнение се употребява за обобщаване.

Редуването на обекти, идентифицирани в различно пространство, подобно на примера с *eyes*, показва промяна не само в състоянието, но и в отношението на героите към обектите:

And then, with the coming of the night the north wind was again down from the

И тогава, с идването на нощта северният вятър се снижаваше от ниските *low Dutch eaves.*

холандски капчуци.

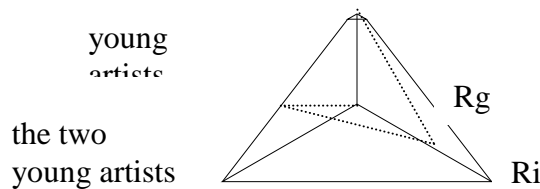
They couldn't imagine where he had been on such a dreadful night.

Те не можеха да си представят, къде е бил той в такава една ужасна нощ.

Моделът генерично име в множествено число – пространствено идентифицирано име в единствено число отново се явява за въвеждане на участници в действието:

Young artists must pave their way to Art by drawing pictures for magazine
Млади художници трябва да павират пътя си към Изкуството като рисуват
 картини за разкази в списания,
stories that young authors write to pave their way to literature.
 с които млади писатели павират своя път към литературата.

For the rest he was a fierce little old man, who scoffed terribly at the softness in
 За останалите той беше яростен дребен старец, който презираше мекотата у
any one, and who regarded himself as especial mastiff-in-waiting to protect
 всеки друг и който смяташе себе си за специален мастиф-слуга за защита на
the two young artists in the studio above.
двете млади художнички в студиото горе.

фиг. 12

Макар и с по-малка честотност в този текст, *artist* показва разнообразие в осъществените връзки. Освен генеричното назоваване на множествения обект, среща се идентификация на единичен обект:

Behrman, his name is - some kind of artist, I believe.
 Берман е неговото име – някакъв художник, мисля.

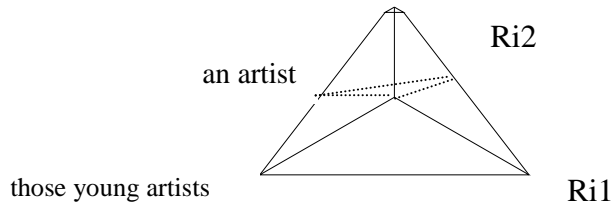
Референтното множество е представено чрез идентифицирана група и единичен представител:

He earned a little by serving as a model to those young artists in the colony who
 Той печелеше по малко от позиране на онези млади художници в колонията,
които
could not pay the price of a professional.
 не можеха да платят цената на професионален модел.

An artist once discovered a valuable possibility in this street.
Един художник веднъж откри ценна възможност в тази улица.

Както личи от тези примери, освен метода на отразяване на референтността: конкретно идентифициран, генеричен или предикативен, моделът трябва да позволи означаване на различни представители в рамките на конкретната

идентифицираност. Ri1 и Ri2 на фигурата са места за различни представители, идентифицирани в пространството:

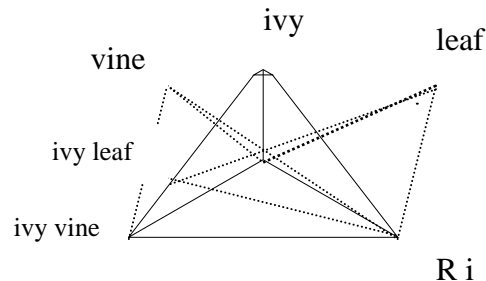
фиг. 13

По-особени връзки осъществява съществителното *ivy*, тъй като се явява в атрибутивна употреба. За назоваване на обектите лексемата се свързва с други лексеми по следния начин:

An old, old ivy vine, gnarled and decayed at the roots, climbed half way up the brick wall.
Една стара, стара лозница бръшлян, възлеста и разложена при корените се катереше до средата на тухлената стена.

But Lo! after the beating rain and fierce gusts of wind that had endured through the lifelong night, there yet stood out against the brick wall one ivy leaf.
 Но виж ти! след биещия дъжд и свирепите пориви на вятъра, които бяха продължили през дългата нощ, все още стоеше срещу тухлената стена един бръшлянов лист.

Тук повествованието свързва два обекта – *ivy vine* с *ivy leaf*. Така се пресичат референтните множества на трите класа имена.

фиг. 14

Подобна връзка установявам в

There was only a bare, dreary yard to be seen, and the blank side of the yard.
 Имаше само един празен, мрачен двор за гледане и пустата страна на

the brick house twenty feet away.
тухлената къща на 20 стъпки от там.

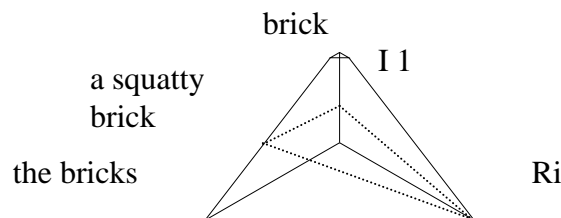
An old, old ivy vine, gnarled and decayed at the roots, climbed half way up
Една стара, стара лозница бръшлян, възлеста и разложена при корените се катереше до средата на
the brick wall.
тухлената стена.

Така, се установява нов тип пирамида – със сложна форма, включваща две статии, чиито интензии и референтни множества се пресичат за назоваване на конкретния референт. Проявява се при атрибутивна употреба на съществителното, функционира за описание на връзката между назоваваните обекти.

Приведените дотук примери водят към извода, че при непроменена лексикална единица непроменена се запазва и интензията. Това обаче не е така. Изместване на интензията се наблюдава в следната връзка:

At the top of a squatty, three storey brick Sue and Johnsy had their studio.
Най-горе в една тантуреста, триетажна тухла Сю и Джонси имаха свое студио.
The cold breath of autumn had stricken its leaves from the vine until its skeleton
Студеният полъх на есента беше поразил неговите листа, докато скелетът на *branches clung, almost bare, to the crumbling bricks.*
клоните се крепеше, почти оголен, на ронещите се тухли.

Статията *brick* от първото изречение се употребява в смисъл на *brick house*, тоест – с екстензията на *house*, чрез прагматично изместване на смисъла. Във втория случай *brick* се свързва с обичайното си референтното множество. Така, съвпадение има във върха **речникова статия**, а във върховете **форма, интензия и референтно множество** има изместване. Това, което подпомага свързаността е наличието на други употреби на *brick*, които мотивират връзката между прагматично изместената интензия и обичайното референтно множество.

фиг. 15

С точката I 1 се означава смисъла, който говорещият е натоварил лексемата в този конкретен случай. Така възниква още един тип връзка – с изместване на интензията и референтното множество.

Речниковата статия обикновено се дефинира като “дума или идиом” от езика. Ако приемем, че лексемата *chance* е част от три идиома в този текст, а не самостоятелна статия, повторение в следните примери няма:

"She has one chance in - let us say, ten," he said, as he shook down the mercury
Тя има един шанс на – да кажем, десет.- каза той, като стръскваше живата
in his clinical thermometer.

в своя клиничен термометър.

If you will get her to ask one question about the new winter styles in cloak sleeves
Ако я накараш да зададе един въпрос за новата зимна мода за ръкави на
престилки

I will promise you a one-in-five chance for her, instead of ten. "

аз ще ти обещаю шанс едно на пет за нея, а не – на десет.

"Even chances," said the doctor, taking Sue's thin shaking hand in his.

Равни шансове, каза докторът, като взе тънката, трепереща ръка на Сю в своята.

Ако като речниковата статия приемем идиома *one chance in ten*, трите изречения съдържат три различни статии и трябва да се търси връзка между тях. Ако обаче представим *chance* като обект, идентифициран в генеричното пространство, връзка между изреченията съществува при промяна във формата с добавяне на определения и с промяна на числото. В полза на представянето на лексеми от състава на идиомите въвн от идиома служи също връзката между двете изречения:

"She has one chance in - let us say, ten," he said, as he shook down the mercury
Тя има един шанс на – да кажем, десет.- каза той, като стръскваше живата
in his clinical thermometer.

в своя клиничен термометър.

"And that chance is for her is to want to live. "

И този шанс е тя да иск да живее.

Идентифицирането на обекта е подобно на анафоричното, но връзката е реализирана в генеричното пространство. Така се установява още един тип връзка – между неопределено назован обект и определеното му преназоваване в рамките на генеричното пространство. Дали тази връзка е идентична с анафората в пространствено-времето измерение подлежи на установяване.

Съществителното *day* се отличава от останалите ключови думи. Подобно на основните участници в действието, появяват се разнообразни форми от

парадигмата, макар значението на думата да не е съществено за текста. Връзката генеричност – конкретно назоваване се явява без заявка за обобщаване в контекста:

"She-she wanted to paint the Bay of Naples some day," said Sue.

Тя- тя искаше да рисува Завива на Неапол някой ден – каза Сю.

*The day wore away, and even through the twilight they could see the lone ivy leaf
Денят си отиде и дори в сумрака те виждаха самотния бръшлянов лист,
*clinging to its stem against the wall.**

който се крепеше на стеблото си до стената.

В следните случаи се назовават различни представители на множеството:

The next day the doctor said to Sue: "She's out of danger".

На следващия ден докторът каза на Сю: Тя е вън от опасност.

The janitor found him on the morning of the first day in his room downstairs

Портиерът го намери на сутринта на първия ден в неговата стая долу
helpless with pain.

безпомощен от болка.

В примерите с употребата на съществителното *artist* – където също се назовават различни представители на референтното множество - връзка се установи, тъй като текстът изяснява отношенията между референтите. При *day* референтите се идентифицират независимо един от друг и свързаност не изглежда да има. Следователно, връзка при назоваване на различни представители на референтното множество се осъществява, при условие, че текстът изяснява съотношението между представители на референтното множество.

Лексика от типа на *day* често се характеризира като притежаваща деиктични функции. Това дава основание на много автори да изразят становище, че тя не може да изпълнява свързваща роля в текста. Свързващата роля на подобна лексема - *man* - в рамките на този текст обаче очевидно зависи от референтността. Между предикативните употреби не изглежда да се изгражда връзка:

For the rest he was a fierce little old man, who scoffed terribly at the softness in

За останалите той беше яръстен дребен мъж, който презираше мекотата у
any one, and who regarded himself as especial mastiff-in-waiting to protect
всеки друг и който смяташе себе си за специален мастиф-слуга за защита на
the two young artists in the studio above.

двете млади художнички в студиото горе.

He is an old, weak man, and the attack is acute.

Той е стар, слаб мъж, а пристъпът е силен.

При случаите на идентификация в генеричното пространство връзка се осъществява:

Has she anything on her mind worth thinking about twice - a man, for instance ?
Има ли тя нещо на ум, за което си струва да се замисли повторно – мъж,
например?

"A man?" said Sue, with a jew's- harp twang in her voice. "Is a man worth-but,
Мъж? каза Сю с еврейски звън на арфа в гласа. Нима мъж е достоен – но,
no, doctor ; there is nothing of the kind. "
не, докторе; няма нищо от този род.

Поради близкото разстояние или участието в диалог, връзка съществува, така че обобщението за несвързващия характер на такава лексика е прибързано. Вероятно такава връзка е вариант на показаната горе различна идентификация в рамките на генеричното пространство.

При неброимите съществителни референтната идентификация е затруднена. От значение за текста е изчерпателно ли е назовано множеството или не:

Try to take some broth now, and let Sudie go back to her drawing,
Опитай да хапнеш малко бульон сега и остави Сю да се върне към
рисуването си

And then she called to Sue, who was stirring her chicken broth over the gas
И тогава тя викаше Сю, която разбъркваше своя пилешки бульон на газовия
котлон.
stove.

В други случаи нереферентната употреба в рамките на отрицание контрастира с положителна идентификация:

No, I don't want any broth.
Не, аз не искам никакъв бульон.

You may bring me a little broth now, and some milk with a little port in it,
Можеш да ми донесеш малко бульон сега и малко мляко с малко порт вътре

Горните случаи изглежда изискват обособяване на точка за отрицателна идентификация.

Фактът, че всяко повторение реализира връзка с всички останали води до огромен брой връзки. От направения анализ обаче личи, че установяването на връзките може да бъде улеснена, ако се проследи и само референтността на лемата на повтореното име в текста. Например, за назоваване на *vine* отбелязвам следните типове форми и референтност:

- една неопределена, идентифицирана фраза с много определения за първоначално представяне
- 4 определени, референтни преназовавания. Изпускането на определения при преназоваванията описват промяната на обекта.
- определена референтна фраза за преназоваване с *that* изразява емоционалност.
- неопределена множествена генерична фраза служи за разсъждение по повод на конкретния обект.

За верификация на приложението на модела могат да се използват два типа материал. Първо, преглед на формите на високочестотна повторена дума от друг текст - разказът “Сърцето – издайник” от Едгар Алан По.

В най-дългата серия от повторения – *eye* - преобладават определени кореферентни преназовавания с добавяне и изпускане на определения. Среща се една неопределена референтна фраза – за въвеждане, една предикативна – за характеризиране на състояние и една неререферентна – за отрицание. Различното тук е, че изместването на интензията при едно от повторенията се маркира от ортографията – името е изписано с главна буква.

One of his eyes resembled that of a vulture--a pale blue eye, with a film over it.
Едно от неговите очи наподобяваше това на лешояд – бледо синьо око, с ципа отгоре.

I then replaced the boards so cleverly, so cunningly, that no human eye--not even
 Аз после разместих дъските така хитро, така коварно, че никоје човешко око
 -
his--could have detected anything wrong.
 нито дори неговото – можеше да открие нещо нередно.

And this I did for seven long nights--every night just at midnight--but I found
 И това правих седем дълги нощи – всяка нощ точно в полунощ – но намирах
the eye always closed; and so it was impossible to do the work; for it was not
окото винаги затворено; и така беше невъзможно да се свърши работата;
 защото не беше
the old man who vexed me, but his Evil Eye.
 старецът, който ме дразнеше, а неговото Зло Око.

And then, when my head was well in the room, I undid the lantern cautiously--oh,
 И тогава, когато главата ми беше навътре в стаята, аз разхлабих фенера
 внимателно – о!
so cautiously--cautiously (for the hinges creaked)--I undid it just s o much that
 толкова внимателно (тъй като пантите скърцаха) – аз разхлабих фенера само
 толкова, че
a single thin ray fell upon the vulture eye.
 един единствен лъч да пада върху окото на лешояд.

I think it was his eye!

Мисля, че беше неговото око!

Колкото и различни да са разгледаните автори, моделите на повторения показват повторяемост. В рамките на изследване на по-обширен корпус – което не може да бъде цитирано в краткия обем на статия – се установява, че в журналистически и научни текстове действат различен тип връзки, което прави моделът приложим за установяване на жанровата характеристика на текстове.

Вторият тип верификация може да се илюстрира чрез генериране на текст по един от моделите на връзка. Например, определена идентифицирана пространствено фраза, повторена като генерична, за която предположих, че действа в контекст на обобщение:

The cat finished the milk in no time.

Котката свърши млякото за нула време.

A cat does not enjoy food the way a man does.

Една котка не се наслаждава на храна по начина, по който един човек го прави.

The cat swallowed a button.

Котката глътна копче.

A cat should be kept out in the yard.

Една котка трябва да бъде държана вън, на двора.

A car overran the cat.

Една кола прегази котката.

A cat gets frightened easily.

Една котка се плаши лесно.

Независимо от тематичното отдалечаване, връзка между изреченията може да се установи за всеки един от горните случаи и в двата езика.

Изводи

Представеният тук модел създава аналитични възможности в няколко направления. На първо място, обективизира се ролята на формата, референтността и интензията при лексикалните повторения, което от своя страна помага за изясняване на механизма на връзките. Показано беше, че някои връзки действат чрез с промяна на пространството за идентификация, за разлика от други, които запазват пространството на идентификация, но свързват различни представители на множеството. Формата играе важна роля предимно при преназовавания в идентично пространство – генерично или времево, а интензията е от значение при връзки чрез атрибутивна употреба.

Очевидно е също, че свързващият характер на повторенията зависи от определени условия. Наложени се изводът, че назоваването чрез повторение на различни идентифицирани представители на едно референтно множество има свързващ характер, ако текстът съдържа обяснение за отношенията между референтите; че генерична и идентифицирана употреба свързват когато има контекст на обобщение или когато се въвеждат участници в повествованието; че думи от десемантизираната лексика могат да имат свързваща роля, ако се явяват в генерична употреба.

Не на последно място, анализът свързва забележими проявления в текста – повторенията и формата им - със смисъла, осъществен чрез повтарянето. Например, неопределените предикативни форми, които следват определени референтни показатели, че обектът е променил състоянието си, или се променя отношението към него; видовете генерични имена, сигнализиращи чрез различни форми изпълняват различен тип идентификация в генеричното пространство.

Цитирани източници:

- Ангемайер (2001)** Philipp Angermeyer *Lexical Cohesion as a Motivation for Codeswitching: Evidence from Spanish-English Bilingual Speech in Court Testimonies*
<http://homepages.nyu.edu/~psa208/philipp.htm>
- Богурев и Неф (2000)** Branimir K. Boguraev, Mary S. Neff *Lexical Cohesion, Discourse Segmentation and Document Summarization* <http://citeseer.nj.nec.com/cs>
- ван Дайк(1985)**van Dijk, T.(ed.)*Handbook of Discourse Analysis*
London:Academic Press
- Елман и Тейт (2000)** Jeremy Ellman and John Tait “On the Generality of Thesaurally derived Lexical Links” in: JADT 2000 : 5esJournйes Internationales d'Analyse Statistique file <http://www.cavi.univ-paris3.fr/lexicometrica/jadt/jadt2000/pdf/36/36.pdf>.
- Крушков, Х. (2000)** Интегрирана компютърна среда за обучение по български език
AMS Subject Classification:68T50
- Окумура (2002)** Manabu OKUMURA *A Language Analysis Method for Spoken Dialogue Understanding* <http://winnie.kuis.kyoto-u.ac.jp/taiwa/e-abst95/okumura.ps>.
- Лайънз(1968)**Lyons, J. *Introduction to Theoretical Linguistics* Cambridge:Cambridge University Press
- Морис и Хърст (2002)** Morris, Jane and Hirst, Graeme “Lexical cohesion, the thesaurus, and the structure of text.” in: Computational linguistics, 17(1), March 1991, 21--48.
- Нанберг(1978)**Nunberg, G. “The Pragmatics of Reference” Bloomington, in:Indiana University Linguistics Club Publication
- Оливейра и други (2002)** Paulo Cesar Fernandes de Oliveira, Khurshid Ahmad and Lee Gillam *A Financial News Summarisation System based on Lexical Cohesion* paper presented at GIDA Conference, <http://tke2002.loria.fr/Doc/workshops/ws4/oliveira.ppt>.
- Стамболиева (1996)** Stambolieva, Maria "**A Linguist's Workbench**". Papers from the First Conference on Formal Approaches to South Slavic Languages, University of Trondheim Working Papers in Linguistics 28, 1996, 293-301.
- Халидей и Хейзън(1976)**Halliday, M.A.K.&R.Hasan *Cohesion in English* London: Longman
- Халидей и Хейзън (1985)** Haliday, M.A.K.&R. Hasan, *Language, context and Text: Aspects of Language in a social-semiotic perspective* OUP Oxford, first published 1985, second impression 1990
- Хоун(1991)**Hoey, M.*Patterns of Lexis in Text* Oxford:OUP

